

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI FANLARGA QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISH O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ergasheva Ominaxon Xaydarovna

Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani

43-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Iqtidor – bu muvaffaqiyatli bajarilishini ta'minlovshi qobiliyatlarning o'ziga xos shaklidir. Qobiliyatlarning o'zaro muvofiqligi boshqa qobiliyatlardagi kamshiliklarni to'ldirishga xizmat qiladi.

- Umumiy qobiliyatlar shaxs imkoniyatini, uning faoliyatini o'ziga xos jihatlarini rivojlantirishni ta'minlaydi;
- Qobiliyatlarning layoqatini, tabiiy asoslarini xarakterini aks ettiradi;
- Faoliyatdagi muvaffaqiyatni namoyon qiluvchi ishki sharoitdan biri talantdir. Iqtidorli bola-bu u yoki bu faoliyatda yorqin. Ba'zida uzluksiz muvaffaqiyatlari bilan ajralib turuvchi boladir.

Bugungi kunda ko'pgina psixologlar iqtidorning rivojlanishi-bu nasl (irsiy layoqat) va ijtimoiy muhit (o'yin, o'qish, mehnat jarayonlari) ning o'zaro murakkab ta'siri natijasida ekanini tan olmoqdalar. Lekin, shu individual iqtidorni shakllanishi asosida yotuvchi bilan birga shaxsning o'zini-o'zi tarbiyalashning psixologik mexanizmlarini rolini inkor etib bo'lmaydi.

Iqtidorli bolalar muammosiga oid munozarali mavzulardan biri, bolalar iqtidorini namoyon bo'lishi shastotasidir. 2 ta nuqtai nazar bor: «iqtidorli» bolalar kamdan-kam uchraydi. Ko'rsatilgan alternativlar quyidagi pozitsiyalar doirasida o'z yechimini topadi: turli faoliyat ko'rinishiga munosabatda iqtidorlilik potentsiali ko'pgina bolalarda uchraydi, lekin yaqqol iqtidori namoyon bo'ladigan bolalar sanoqlidir.

U yoki bu bola ko'pgina faoliyat sohalarida aytarli muvaffaqiyatga erishishi mumkin. Qolaversa, muayyan bir faoliyat ko'rinishida ko'pgina bolalar o'zlarining layoqatlaridan kelib shiqib keng qamrovda yondashishlari mumkin. Bolaning psixologik imkoniyatlari va yosh davrlari xususiyatlariga ko'ra turlisha iqtidor ko'rinishlari mavjud.

Iqtidorni namoyon bo'lishiga xalaqit beruvchi omillardan biri zaruriy bilim, ko'nikma, malakalarni yetishmasligidir. Agar bolada zaruriy bilimlarni o'zlashtirilsa, uning iqtidori namoyon bo'la boshlaydi.

Ba'zi hollarda esa bola taraqqiyotidagi qiyinchiliklar ham uning iqtidorini niqoblab qo'yadi. Masalan, xavotir, qo'rquv, nizolar uning iqtidorini susaytirishi mumkin. Shunday qilib, turli bolalarda iqtidor turlisha namoyon bo'ladi. Bola xulqini tahlil qilgan holda ota-onalar, psixologlar, pedagoglar bola iqtidorini

«oshishga» yordam berishlari lozim.

Boshqa tomondan, iqtidorni namoyon qilish oilaning ta'minlanganligiga ham bog'liq. Bizga ayonki, moddiy ta'minlangan bolalarda har tomonlama imkoniyatlar keng bo'ladi, shuning uchun iqtidorni namoyon qilish uning o'ziga bog'liq, kam ta'minlangan oila farzandlarida iqtidorni namoyon qilishga xohish bo'lgani bilan ayrim vaziyatlarda «qo'l kaltalik» qilib qolishi mumkin.

Iqtidorli bolalarning o'ziga xos jihatlari bizning hayotimizni rang-barangligini ta'minlaydi va jamiyat uchun foydalidir.

Iqtidorlilikni belgilari – bu iqtidorli bolaning real faoliyatida namoyon bo'luvchi va uning harakatlarini kuzatish natijasida baholanuvchi xususiyatdir. Iqtidorlilik belgilari faoliyatni amalga oshirish darajasi bilan bog'liqdir. Iqtidorlilik belgilarini muhokama qilishdan avval xohlayman va «qila olaman» tushunchalarini muhokama qilish kerak. Shuning uchun ham iqtidorlilik belgilari iqtidorni 2 muhim jihatini o'zida mujassam etadi: instrumental va motivasion, instrumental - bu uning faoliyati usulini xsarakterlaydi. Iqtidorli bola xulqining instrumental jihatini quyidagi belgilarda kuzatiladi.

Faoliyatning maxsus strategiyalarini mavjudligi iqtidorli bolaning faoliyat uslubi uning o'ziga xosligi va samaradorligi bilan farqlanib turadi, shunga muvofiq faoliyat muvafaqqiyatini uni amalga oshirish strategiyasi bilan bog'liq 3 asosiy darajasini ajratib ko'rsatilgan:

- faoliyatni tez o'zlashtirish va uni amalga oshirishda muvafaqqiyat;
- berilgan vaziyat yechimini topish sharoitida faoliyatning yangi usullarini qo'llash va yaratish.
- fanni chuqur o'zlashtirish natijasida yangi maqsadlarni ilgari surish, voqelikka o'zgacha nazar bilan yondashish.

Iqtidorli bolalar uchun ko'proq 3 daraja xosdir.

1. «Hamma narsani o'ziga qilish»ga asoslangan va iqtidorli bolaning o'zini - o'zi boshqarishi bilan bog'liq bo'lgan faoliyatning o'ziga xos individual uslubini shakllanganligi faoliyat uslubining individualizatsiyasi faoliyat mahsulidagi g'ayrioddiylik elementida aks etadi.

2. Iqtidorli bolaning bilim, ko'nikmalari yuqori darajada bir tizimga solingan bo'lib, bir tomondan ko'pgina ma'lumotlar yagona faktni ajrata oladi va ikkinchi tomondan, xususiy xulosa tahlillardan umumiy xulosa va tahlillarga osonlik bilan o'ta oladi.

3. O'zlashtirishning maxsus tipi. U yuqori tezlikda va osonlik bilan yoki sekin va qiyinchilik bilan o'zlashtirishda namoyon bo'lishi mumkin, lekin bilim, tasavvur, ko'nikmalar strukturasi tez o'zgarishi bilan harakatlanadi.

Iqtidorli bola xulqining motivatsion jihatini quyidagi belgilarda namoyon bo'ladi.

1. Qoniqish hissi bilan keshuvchi predmetli faoliyatning muayyan bir tomoniga

yoki shaxsiy faollikning aniq bir shakliga nisbatan ta'sirchanlik.

2. U yoki bu fan yoki faoliyat sohasiga o'ta qiziquvshanlik qandaydir faoliyatga haddan ziyod e'tibor berish.

3. Bilim ehtiyoji va qiziquvshanlikning o'ta yuqori bo'lishi.

4. An'anaviylikdan qoshish.

5. Shaxsiy faoliyat natijalariga haddan ziyod tanqid ko'zi bilan qarash, oliy maqsadlarga qo'ya bilish, komillikka intilish.

Iqtidorlilikni namoyon qiladigan psixologik xususiyatlar faqatgina iqtidorlik bilan keshadigan belgilar sifatida ko'rilishi lozim (ular, iqtidorlilikni yuzaga keltirmaydi), shuning uchun yuqorida sanab o'tilgan belgilar faqatgina iqtidorni mavjudligini taxmin qilishimizga imkon beradi, xolos.

Zamonaviy konsepsiyalarda intellekt ko'rinishlariga muvofiq iqtidor ko'rinishlari ham ajratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o`qitish metodikasi. Boshlang`ich ta`lim fakultetlari uchun darslik.- Toshkent: Noshir, 2009. 347 b.
2. Qosimova K., Ne`matova A. 1-sinfda ona tili darslari. – Toshkent, 2004.126 b.
3. Omonov N., Xo`jayev N. va boshqalar. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2009. 286 b